

Ješa ezera 69 salas - mīts vai patiesība?

Par to, kurš ir salām bagātākais Latvijas ezers, strīdēties laikiem būtu lieki, taču mazliet kutelīgāks ir jautājums par salu skaitu. Jau no gadsimta sākuma visdažādākajos literatūras avotos - enciklopēdijās, ceļvežos, ģeogrāfijas un skolu mācību grāmatās varam atrast visai pretrunīgas ziņas: pieminētais salu skaits svārstās robežās no divdesmit piecām līdz pat simtam. Taču vispopulārākais un biežāk minētais skaitlis ir sešdesmit deviņas.

Krāslavas rajona Ezernieku pagastā mežiem noaugušu un laukiem klātu pauguru ielenkts guļ Ješa ezers, mūsdienās saukts par Ežzeru. Pēc Ezernieku tūristu bāzes izveides ezera austrumu piekrastē tas kļuva par populāru tūrisma un atpūtas centru. Bet kāpēc informācijā par tik labi zināmu un bieži apmeklētu vietu ir tādas pretrunas?

1997. gada februārī mūsu nelielā Baltijas dabas pētnieku grupa (Z.Opmane, A.Opmanis, G.Apsītis, J.Smaļinskis) devās uz Latgali, lai mēģinātu noskaidrot tobrīd esošo Ješa ezera salu skaitu un stāvokli, kā arī mēģinātu rast izskaidrojumu daudzajiem, turpat gadsimtu ieilgušajiem mītiem. Ezera ledus kārtas biezums šajā mēnesī sasniedza turpat 40 cm, tādēļ pirmajiem pētījumiem tika izvēlēts tieši šis gadalaiks, lai izmantotu izdevību ērti un īsā laikā apstaigāt 10,65 km² lielo ezera virsmu (tāda pēc Latvijas Dabas enciklopēdijas datiem ir ezera platība kopā ar salām) ar mērķi - apsekot katru mazāko ar niedrēm aizaugušo līcīti. Protams, lai gūtu vēl pārliecinošākus materiālus par ezera ūdens līmeņa svārstībām, salu un sēkļu skaita un formas maiņu un daudz ko citu, Ješa ezers būtu jāapseko vairākkārt arī citos gadalaikos.

Ko var vai nevar uzskatīt par ezera salu? Šis bija pirmais jautājums, uz ko bija jārod atbilde. Par salu mēs varam saukt ūdens apņemtu sauszemes veidojumu ezerā, uz kura aug sauszemei raksturīgie sporaugi, lakstaugi, koki vai krūmi. Ješa ezera salas varējām iedalīt trijās grupās: 1. grupa - salas, kuras no ezera krasta norobežo brīvs ūdens klajš; 2. grupa - salas, kuras ar ezera krastu savieno ūdenī augošs niedrājs; 3. grupa - sauszemes veidojumi, kas kādreiz, iespējams, bijušas salas (vai arī ūdens līmeņa mākslīgas pacelšanas gadījumā tapušas par tādām), kuras pašreiz ar ezera krastu saista ar krūmiem vai kokiem aizaudzis niedrājs, mitra dūkstis utt.

Par salu nekādā ziņā nevar uzskatīt niedru vai meldru kumšķi neatkarīgi no tā lieluma piekrastē vai ezera vidū. Par salu nevar uzskatīt arī sēkli, kādi retumis parādās, kad ūdens līmenis ir zemāks.

Salīdzināt kādreizējo ezera salu stāvokli ar pašreizējo vislabāk palīdzēja no valsts uzņēmuma «Meliorprojekts» dabūtās aerofotogrāfijas. Tobrīd mums bija pieejami

uzņēmumi, kas izdarīti 1965. gada 12. jūlijā. Tajos var izšķirt atsevišķi stāvošu koku - tāpat arī dažus metrus lielu salu vai sēkli ezera tumšajā klaidā. Apstaigājot katru mazāko ezera līcīti, atklājām, ka šajā nosacīti ilgajā laika posmā maz kas mainījies: krastmalu niedrāju līnijas saglabājušās līdzīgas, un ar niedrēm un meldriem apaugušās seklās vietas ir turpat, kur agrāk. Pateicoties aerofotogrāfijām, varējām atklāt pavisam niecīgas, tuvu krastam esošas un grūti pamanāmas saliņas, tādēļ tagad varam droši apgalvot, ka vairums autoru kopš 1965. gada ir minējis nepareizu un gaužām aplamu Ješa ezera salu skaitu, nepaskaidrojot tuvāk to, ko viņi saprot ar vārdu **sala**.

Nācās saskarties arī ar zināmām problēmām. No Ješa ezera dienvidrietumu daļas iztek Narūtas upe, pie kuras atrodas Obitela dzirnavas. No tām līdz ezeram ir aptuveni divi kilometri. Tobrīd mums vēl nebija zināms, kad ir dzirnavas celtas, taču 3,1 m augstais dambis un ezera līmenis ir savstarpēji saistīti. Pie iztekas, mērot Narūtas dziļumu, spriežam, ka dzirnavu dambja slūžas ezera līmeni uz to brīdi varētu būt pacēlušas par 1,5 - 2 metriem. Pēc vietējo iedzīvotāju nostāstiem, 1945. g. plūdos Narūta esot pārrāvusi iemavu dambi. Ja šī informācija ir patiesa, interesanti, kāds tad izskatījies ezers. Jautājums par dzirnavu dambja ietekmi uz ezera līmeni nav vienas dienas laikā izpētāms, jo ir liecības, ka vietējie iedzīvotāji patvaļīgi regulējuši dzirnavu slūžas, tādējādi paši mainīdami ūdens līmeni.

Pēc brauciena, meklējot rakstos, konstatējām, ka dažādiem autoriem ir atšķirīgs priekšstats par Ješa ezera salu skaitu. Tāds ir, piemēram, Aleksandrs Villerts, kurš no 1936. līdz 1937. gadam pētījis Ješa ezera salu veģetāciju un tolaik zinājis nosaukt 35 salas. Vēl ir citi cilvēki, kuri pētījuši Ješa ezeru un norāda uz tā pārspīlēto salu skaitu.

Mūsu piecpadsmit stundu ilgo pētījumu rezultāts atšķiras no vispārpieņemtā. 1977. gada 22. un 23. februāra ekspedīcijas laikā Ješa ezerā konstatējām 41 salu (to skaitā vairākas pēc izmēriem ļoti mazas, niedrainas salas. uz kurām aug tikai daži koki vai krūmājs), ko no ezera krasta norobežo brīvs ūdens klajš (1. grupa), 4 salas, kuras ar krastu savieno ūdenī augošs niedrājs (2. grupa), 5 salveidīgus veidojumus, kas kādreiz, iespējams, bijušas salas vai arī tapušas par salām, kad ezera līmenis mākslīgi pacelts, bet tagad pilnībā ir saaugušas ar krastu (3. grupa), kā arī ap 20 brīva ūdens klāja ieskautus apaļus, eliptiskus vai izstieptus niedrājus - sēkļu vietas. Kā dabā, tā aerofotogrāfijās tie bija labi redzami, jo tur auga niedres un meldri, tomēr virsūdens augāja pudurus nekādā gadījumā nevar uzskatīt par salām. Ja saskaitītu kopā visus šos dažādos virsūdens veidojumus, iznāktu 70. Tāpat gluži kā enciklopēdijās, tikai - vairāk nekā trešdaļa no tiem nav salas! Tagad ir saprotams, kā iegūts skaitlis 69.

Šķiet, ka atrisināts arī Ješa ezera jautājums par neraksturīgajām peldošajām salām, jo vietējie iedzīvotāji par peldošām salām sauc sēkļus, kas ūdens līmeņa maiņas

ietekmē pazūd vai parādās virs ūdens, nevis veidojumus, kas brīvi peld pa ūdens virsmu, kā tas ir dažviet citur Latvijas ezeros.

Starp vairākām tuvu esošām salām ir tik sekls, ka, ezera līmenim pazeminoties, dažas salas savienotos un tātad to skaits kļūtu mazāks, taču vienlaikus parādītos arī jaunas salas. Salu skaita izmaiņas ūdens līmeņa maiņas ietekmē ir noskaidrojamas tikai daudzu gadu sistemātisku novērojumu gaitā.

Ja arī pieņemtu, ka kādreiz Ješa ezera salu skaits bijis lielāks, tad nav nekāda pamata vecos skaitļus rakstīt un nosaukt vēl šodien.

Kopš raksta tapšanas būs pagājis krietns laika sprīdis, būs iegūtas jaunas ziņas un materiāli, un iespējams, ka daži šeit paustie uzskati un atklājumi jau būs novecojuši. Tos, kuru rīcībā ir interesanti dati par šo tēmu vai atbildes uz neatbildētajiem jautājumiem un neatminētajām mīklām, lūdzam par to atrakstīt «Dabas un vēstures kalendāram».

Juris Smaļinskis

Dabas un vēstures kalendārs 1998. gadam

Rīga, "Zinātne", 1997